

Vergaderjaar 2020–2021

21 501-20

Europese Raad

Nr. 1661

BRIEF VAN DE MINISTER VAN BUITENLANDSE ZAKEN

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 6 april 2021

Hierbij bied ik u, mede namens de Minister-President, het verslag aan van de informele videoconferentie van de leden van de Europese Raad en de Eurotop van 25 maart 2021.

Tevens wordt in dit verslag, mede namens de Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking, ingegaan op de toezegging van de Minister-President om uw Kamer inzicht te verschaffen in de bilaterale besprekingen met Rusland in de werkgroep Energie.

De Minister van Buitenlandse Zaken,
S.A. Blok

VERSLAG VAN DE INFORMELE VIDEOCONFERENTIE VAN DE LEDEN VAN DE EUROPESE RAAD EN DE LEDEN VAN DE EUROTOP VAN 25 MAART 2021

Op donderdag 25 maart 2021 vond een informele videoconferentie van de leden van de Europese Raad (ER) en de Eurotop plaats. De Minister-President nam deel aan deze vergadering. Na afloop werden twee verklaringen gedeeld.¹

Europese Raad

COVID-19-coördinatie

De leden van de ER spraken over de verslechterende epidemiologische situatie in de Unie. Zij gaven aan dat het van belang is de productie van vaccins op te hogen en leveringszekerheid te verbeteren. Zij wezen daarbij op het belang van transparantie, exportautorisatieregels en mondiale leveringsketens. Zij bevestigden dat bedrijven zich aan gemaakte afspraken over leveringsdeadlines moesten houden. Nederland heeft het belang benadrukt van het ongestoord functioneren van mondiale productieketens, waarbij de EU moet blijven inzetten op het voorkomen van een neerwaartse spiraal van wereldwijde exportbeperkende maatregelen. De inzet van het relevante EU-instrumentarium dient derhalve met terughoudendheid en zorgvuldigheid te worden benaderd, waarbij de bredere relaties met derde landen nadrukkelijk moeten worden meegewogen.

Wat de verdeling van de gezamenlijk als EU ingekochte vaccins over de lidstaten betreft gaven de leden aan dat de pro-rataverdeling op basis van bevolkingsaantal het uitgangspunt is. Alle lidstaten hadden in eerste instantie de mogelijkheid om hun pro-ratadeel af te nemen. Niet iedere lidstaat heeft hiervan gebruik gemaakt. Wat Nederland betreft is er met de pro-rataverdeling als uitgangspunt vanuit solidariteit enige ruimte om enkele landen tegemoet te komen die het zwaarst getroffen zijn door tegenvallende leveringen van AstraZeneca. De leden van de ER nodigden het Comité van Permanente Vertegenwoordigers uit om bij de allocatie van 10 miljoen Pfizer/BioNtech-vaccins die versneld beschikbaar komen, te kijken naar de snelheid van verdeling mede in het licht van solidariteit.

Mede in het licht van de nieuwe varianten van het virus stelden de leden vast dat de beperkingen, inclusief het ontmoedigen van niet-essentiële reizen, in stand moesten blijven. Ze benadrukten het belang van een ongehinderde doorgang van goederen en diensten op de interne markt, onder ander door het gebruik van de *green lanes*. De leden gaven aan dat al wel voorbereidingen dienen te worden getroffen voor een gecoördineerde aanpak van het stapsgewijs opheffen van beperkingen wanneer de epidemiologische situatie dat toelaat. In dat verband riepen zij op het technische en wetgevende werk ten aanzien van COVID-status-bewijzen (het *digital green certificate*) met urgentie voort te zetten.

Daarnaast onderschreven de leden van de ER het belang van een versterkte bijdrage aan de wereldwijde respons op de pandemie. Het is van belang om voortvarend te werken aan de ontwikkeling van het *EU Vaccine Sharing Mechanism* en hiermee de centrale rol van COVAX in de wereldwijde toegang tot vaccins te ondersteunen en aan te vullen.

---

¹ Verklaring van de leden van de Europese Raad: [250321-vtc-euco-statement-en.pdf](https://www.europa.eu/press/pr-2021-03-25-statement-of-the-members-of-the-euro-summit-25-march-2021/) (europa.eu); verklaring van de leden van de Eurotop: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2021/03/25/statement-of-the-members-of-the-euro-summit-25-march-2021/>.

De leden van de Europese Raad onderstreepten het belang van een goed functionerende interne markt en het versterken van het concurrentievermogen en de weerbaarheid van de Europese industrie voor het economische herstel van de EU. Nederland en Spanje verwezen in het kader van het versterken van de weerbaarheid van de EU naar het gezamenlijke non-paper over een open strategische autonomie, dat op 23 maart jl. is uitgebracht. Dit non-paper kwam uw Kamer toe als bijlage van het verslag van de informele videoconferentie van de leden van de Raad Algemene Zaken van 23 maart 2021. Met dit paper beogen Nederland en Spanje bij te dragen aan de bredere discussie in de EU over een open strategische autonomie. Tijdens de Raad werd het paper door meerdere lidstaten verwelkomd en gesteund. Nederland heeft tevens een oproep gedaan voor een exit-strategie voor de verruimde staatssteunmaatregelen ten tijde van de COVID-pandemie. Daarnaast heeft Nederland gepleit voor het adresseren van verstoringen van de interne markt door buitenlandse subsidies via gepaste instrumenten.

Naast de groene transitie vormt de digitale transformatie een fundamentele pijler voor het economische herstel, de welvaart, de veiligheid en de concurrentiekracht van de EU. In het kader van het versterken van de digitale soevereiniteit van de EU werd door Nederland en andere lidstaten het belang van open markten en internationale partnerschappen benadrukt. De leden van de Europese Raad erkenden dat de Commissie-mededeling voor een Digitaal Kompas een stap vormt op weg naar een succesvolle digitale transformatie van Europa tegen 2030. Nederland heeft hierbij herhaald dat het waarborgen van waarden, grondrechten en veiligheid ten grondslag ligt aan de digitale transformatie, zoals ook vermeld in de raadsconclusies van de Europese Raad van 1–2 oktober.² De leden van de Europese Raad hebben bevestigd dat de fundamentele rechten, inclusief de menselijke maat en privacy, randvoorwaarden zijn voor de digitale transformatie in de EU. Dit is in lijn met de motie van de leden Leijten en Bosman.³

Oostelijke Middellandse Zee

De leden van de ER bespraken de EU-Turkije-relatie zoals overeengekomen tijdens de ER in december 2020. De leden van de ER wezen in de overeengekomen verklaring nogmaals op het strategisch belang van de Europese Unie bij een stabiele en veilige omgeving in het oostelijke Middellandse Zeegebied en bij de ontwikkeling van coöperatieve en wederzijds bevorderlijke betrekkingen met Turkije. De leden van de ER verwelkomden de recente de-escalatie in het oostelijke Middellandse Zeegebied door de stopzetting van de illegale booractiviteiten, de hervatting van de bilaterale besprekingen tussen Griekenland en Turkije en de aanstaande besprekingen over de kwestie-Cyprus onder auspiciën van de Verenigde Naties.

De leden van de ER concludeerden dat, mits de huidige de-escalatie wordt voortgezet en Turkije zich constructief opstelt, de Europese Unie bereid is om, in het kader van het positieve spoor, de samenwerking met Turkije op een aantal gebieden van gemeenschappelijk belang op een gefaseerde, proportionele en omkeerbare wijze te intensiveren en verdere besluiten te nemen tijdens de bijeenkomst van de ER in juni. De leden van de ER vroegen derhalve de Europese Commissie de gesprekken met Turkije te

² <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2021/03/25/statement-of-the-members-of-the-european-council-25-march-2021/>.

³ Kamerstuk 21 501-20, nr. 1658.

intensiveren om de huidige problemen bij de uitvoering van de douane-unie aan te pakken zodat deze voor alle lidstaten doeltreffend wordt toegepast. Tegelijkertijd verzochten de leden van de ER de Raad om aan een mandaat voor de modernisering van de douane-unie te werken. Dat mandaat mag door de Raad eerst worden vastgesteld, wanneer de ER daartoe aanvullende richtsnoeren heeft gegeven. Tevens stelden de leden van de ER bereid te zijn op hoog niveau met Turkije te spreken over kwesties van wederzijds belang, zoals volksgezondheid, klimaat en terrorismebestrijding, evenals regionale kwesties. Ook verzochten de leden van ER de Commissie na te gaan hoe de samenwerking met Turkije op het gebied van interpersoonlijke contacten en mobiliteit kan worden verbeterd.

Ook werd Turkije opgeroepen om af te zien van hernieuwde provocaties of unilaterale acties die in strijd zijn met het internationaal recht. De leden van de ER herbevestigden de vastberadenheid van de Europese Unie om, in geval van dergelijk optreden, gebruik te maken van de instrumenten en opties waarover zij beschikt om haar belangen en die van haar lidstaten te verdedigen en om de regionale stabiliteit te bewaren.

Mede op aandringen van Nederland en conform de motie van het lid Kuiken e.a.⁴ stelden de leden van de ER dat de rechtsstaat en de grondrechten in Turkije een grote bron van zorg zijn. De aanvallen op politieke partijen en media en andere recente besluiten betekenen een ernstige achteruitgang van de mensenrechten en gaan in tegen de verplichtingen van Turkije om de democratie, de rechtsstaat en vrouwenrechten te eerbiedigen. De leden van de ER concludeerde dat een dialoog over deze kwesties een integraal onderdeel van de betrekkingen tussen de EU en Turkije blijft.

De leden van de ER spraken opnieuw waardering uit voor de opvang van bijna vier miljoen Syrische vluchtelingen door Turkije en verzocht de Commissie om aan de Raad een voorstel voor te leggen voor de voortzetting van de financiering voor Syrische vluchtelingen in Turkije, evenals in Jordanië, Libanon en andere delen van de regio.

Rusland

De voorziene inhoudelijke bespreking van de EU-Rusland-relatie heeft niet plaatsgevonden, omdat de leden van Europese Raad niet fysiek bijeenkwamen. Tijdens de volgende bijeenkomst van de Europese Raad zal een strategisch debat over dit onderwerp worden gehouden.

Onderhoud met Amerikaanse president Biden

De leden van de Europese Raad hadden een kort onderhoud met de Amerikaanse president Biden. Er was brede overeenstemming over het belang van de trans-Atlantische betrekkingen en de gedeelde waarden en belangen waarop dit partnerschap gestoeld is. In het bijzonder werd ingegaan op de samenwerking op het gebied van handel, de pandemie en economisch herstel. Het tijdelijk opschorten van de tarifaire maatregelen om het Airbus/Boeing-geschil op te lossen werd verwelkomd.

President Biden benadrukte in zijn interventie het belang van trans-Atlantische samenwerking en de mogelijkheden die hier vanuit gaan o.a. op het gebied van klimaat, economie, handel en multilateralisme. De voorzitter van de ER en Portugal, als EU-voorzitter, onderstreepten dat de trans-Atlantische relatie een prioriteit is voor de EU en verwelkomden het

⁴ Kamerstuk 21 501-20, nr. 1650.

hernieuwde engagement van de VS op onder andere klimaat en in multilateraal verband.

Eurotop

Tijdens de Eurotop stonden de Europese Commissie, de Europese Centrale Bank en de voorzitter van de Eurogroep stil bij de algemene economische situatie in de eurozone en gaven zij een overzicht van de internationale positie van de euro. Als reactie hierop benadrukte een aantal lidstaten het belang van een spoedige uitvoering van de overeengekomen economische herstelmaatregelen.

De conclusies in het statement van de leden van de Eurotop zijn zonder discussie aangenomen. De regeringsleiders onderstreepten onder andere het belang van herstel en economische weerbaarheid als belangrijke voorwaarden voor een sterke internationale rol van de euro. Verder was er aandacht voor een innovatieve digitale financiële sector waar de mogelijkheid voor een digitale euro onderdeel van is en het werk aan een effectief raamwerk om de groei van groene financiële markten verder te stimuleren.

Toezegging over MFK-rechtsstaatverordening en de motie-Paternotte/Kuik

Naar aanleiding van de toezegging gedaan door de Minister-President in het debat d.d. 24 maart jl. over de Europese Raad inzake de MFK-rechtsstaatverordening (Handelingen II 2020/21, nr. 61, Debat over de Europese top van 25 en 26 maart), en in antwoord op de motie van de leden Paternotte en Kuik⁵ die de regering verzoekt om de Europese Commissie aan te spreken op haar verantwoordelijkheid, en te vragen het rechtsstatelijkheidsmechanisme in werking te doen treden, en de Kamer hierover zo spoedig mogelijk, maar voor 1 mei 2021, te informeren, kan ik u als volgt berichten.

De MFK-rechtsstaatverordening is sinds 1 januari jl. van toepassing. Polen en Hongarije hebben in december 2020 tijdens de schriftelijke procedure in de Raad aangegeven tegen goedkeuring van de MFK-rechtsstaatverordening te zijn en op grond van artikel 263 VWEU bij het Europees Hof van Justitie een beroep tot nietigverklaring tegen de MFK-rechtsstaatverordening te zullen indienen. Polen en Hongarije hebben op 11 maart jl. daadwerkelijk een beroep tot nietigverklaring ingediend. Conform artikel 278 VWEU heeft een dergelijk beroep geen schorsende werking. Nederland zal, samen met gelijkgezinde lidstaten, het Hof verzoeken in deze hofzaak aan de zijde van de Raad en het Europees Parlement te mogen deelnemen ter verdediging van de verordening.

Met betrekking tot de onafhankelijke uitvoering van de MFK-rechtsstaatverordening door de Commissie kan worden opgemerkt dat Commissievoorzitter Von der Leyen de autonome en onafhankelijke rol van de Commissie bij de toepassing van de MFK-rechtsstaatverordening heeft benadrukt. De Commissie heeft daarnaast verklaard te zullen wachten met het voorstellen van maatregelen totdat de Commissie richtsnoeren heeft vastgesteld, en dat de Commissie in die richtsnoeren de nog te volgen uitspraak van het Europees Hof van Justitie in het beroep tot nietigverklaring zal meenemen. De ER heeft in zijn conclusies vastgesteld dat de Commissie dit voornemen heeft. De Juridische Dienst van de Raad heeft bevestigd

⁵ Kamerstuk 21 501-20, nr. 1651.

dat de conclusies van de ER in lijn zijn met de Verdragen en dat zij ook het EU-beginsel van de institutionele balans en de bevoegdheden van de verschillende EU-instellingen respecteren.

Door de Commissievoorzitter is tevens bevestigd dat de Commissie haar onderzoekende werk start per 1 januari 2021 en dat al deze bevindingen (geconstateerde schendingen van de beginselen van de rechtsstaat) zullen worden betrokken bij eventuele maatregelen die de Commissie na vaststelling van de door haar op te stellen richtsnoeren en de uitspraak van het Europese Hof van Justitie zal voorstellen op basis van de MFK-rechtsstaatverordening. De voorzitter van de Commissie heeft verzekerd dat geen enkele schending van de beginselen van de rechtsstaat die in de tussentijd plaatsvindt door de Commissie terzijde zal worden geschoven. Het is dus niet juist te veronderstellen dat de verordening nog niet in werking is getreden, of dat de Commissie deze niet toepast. Wel zal zij tot afronding van de richtsnoeren na uitspraak van het Europees Hof van Justitie nog geen concrete maatregelen uit hoofde van de verordening voorstellen.

In het licht van bovenstaande, zal Nederland er op blijven toezien dat de Commissie haar rol als onafhankelijk hoedster van de verdragen op het terrein van de rechtsstaat proactief en consequent blijft vervullen. Dat geldt ook voor de toepassing van de MFK-rechtsstaatverordening binnen de hierboven geschetste kaders. Daarnaast wijst het kabinet op de twee lopende inbreukzaken die de Commissie is gestart tegen de Poolse regering op het terrein van de rechtsstaat, zowel ten aanzien van het tuchtregime voor Poolse rechters, als ook de zogenaamde muilkorfwet. In de inbreukzaak betreffende het tuchtregime voor Poolse rechters heeft het Europees Hof op 8 april 2020 voorlopige maatregelen opgelegd en Polen bevolen de activiteiten van de tuchtkamer in tuchtzaken betreffende rechters op te schorten in afwachting van de einduitspraak. Het kabinet deelt met name de zorgen die de motie-Paternotte/Kuik noemt ten aanzien van het doorgaan van zaken tegen Poolse rechters door de Tuchtkamer van het Hoogerechtshof in Polen. Het kabinet verwelkomt daarom het feit dat de Commissie op 3 december jl. aanvullende actie ondernam, en het doorgaan van de andere activiteiten van de tuchtkamer in zaken tegen rechters toevoegde aan de lopende inbreukzaak tegen de zgn. muilkorfwet. De Commissie maakte op 31 maart jl. bekend om Polen ook in deze inbreukzaak voor het Europees Hof van Justitie te dagen.

Toezegging over de zittingen van de Energiewerkgroep Rusland en de motie-van Ojik

Met betrekking tot de motie van het lid Van Ojik c.s.⁶ over inzicht in de bilaterale besprekingen met Rusland in de werkgroep Energie en conform de toezegging van de Minister-President tijdens het plenair debat over de ER, informeer ik u, mede namens de Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking, hierbij over de zittingen van deze werkgroep in 2018 en 2020 en over de geplande werkgroep in 2021.

De energiewerkgroep is een van de technische werkgroepen onder de Gemengde Economische Commissie, waarin op ambtelijk niveau met Rusland een dialoog wordt gevoerd. Andere werkgroepen onder deze Commissie zijn gericht op innovatie, landbouw, gezondheidszorg en transport. Zoals uiteengezet in de «Ruslandbrief» van het kabinet⁷, staat het kabinet een beleid voor waarin druk en dialoog worden gecombineerd. Daarbij wordt ingezet op het openhouden van de communicatieka-

⁶ Kamerstuk 21 501-20, nr. 1649.

⁷ Kamerstuk 35 373, nr. 1.

nalen met Rusland en het zoeken naar mogelijkheden voor functionele samenwerking op basis van gemeenschappelijke belangen, zoals ten aanzien van onze economische betrekkingen en energierelatie. Nederland is een van de weinige EU-lidstaten die zijn Gemengde Economische Commissie sinds 2013 nog niet hebben hervat. Zoals ook aangegeven in de Ruslandbief kan de Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking met haar Russische evenknie bijeenkomen in de Gemengde Economische Commissie, om aan het werk van deze technische werkgroepen desgewenst politieke invulling te geven.

Energiewerkgroep d.d. 14 mei 2018

Na de energiewerkgroep van 8 november 2013 is de energiewerkgroep bijna vijf jaar niet meer bijeengekomen. Gezien het belang van energie in de bilaterale relatie met Rusland is besloten deze werkgroep te hervatten. Aan de op 14 mei 2018 georganiseerde zitting namen ruim 40 Nederlandse en Russische ondernemers, onderzoekers en ambtenaren deel. De Russische delegatie werd geleid door viceminister van Energie, de heer Inyutsyn, en de Nederlandse delegatie door de directeur-generaal Energie, Telecom en Mededinging van Ministerie van Economische Zaken & Klimaat, de heer Gaastra, en voormalig plaatsvervangend directeur-generaal Buitenlandse Economische Betrekkingen van het Ministerie van Buitenlandse Zaken, de heer Landheer. In twee parallelle sessies spraken de deelnemers over ontwikkelingen op het terrein van gas en de energietransitie.

Deelnemers gaven een overzicht van ontwikkelingen op de Russische gasmarkt en van commerciële activiteiten. Verschillende private partijen benadrukten dat Europa de komende decennia Russisch gas nodig zal hebben om te voldoen aan de Europese gasvraag. Daarbij werd gewezen op de nabijheid en de relatief lage productiekosten van Russisch gas. Nadat in de winter van 2017/2018 gasvoorraden in enkele Europese landen onder druk stonden is besloten om meer gasvoorraden in Europa aan te leggen. Ten aanzien van Nord Stream 2 werd door enkele private partijen gewezen op de impact op de leveringszekerheid voor de Europese markt (het Nederlandse kabinet heeft zoals bekend een neutrale positie en ziet Nord Stream 2 als een commercieel project, waarbij het zich rekenschap geeft van de geopolitieke aspecten). Ook werd door enkele private partijen onder andere stilgestaan bij het Turkish Stream project, twee pijpleidingen voor de aanvoer van gas door de Zwarte Zee naar Turkije. Daarnaast werd gewezen op de inzet van Rusland op LNG en het verhogen van het aantal aansluitingen op het gasnet in Rusland.

Voorts werd ingegaan op het potentieel van bestaande gasinfrastructuur voor een duurzamer energiesysteem en werd door een van de deelnemers uit het bedrijfsleven het belang van lange termijn gasleveringscontracten voor Nederland benadrukt om de dalende productie uit Groningen op te vangen. Hiermee zou bijgedragen kunnen worden aan de leveringszekerheid, het depolitiseren van de gashandel en het reguleren van de wederzijdse afhankelijkheid tussen importeurs en exporteurs.

Ten aanzien van de energietransitie werd door de Nederlandse deelnemers een overzicht gegeven van de ambities van het kabinet en de maatregelen die hiertoe zullen worden genomen, zoals verbreding van de regeling Stimulering Duurzame Energieproductie (SDE+), meer windparken op zee, een hogere belasting op gas en lagere belasting op elektriciteit, sluiting van kolencentrales, een nationale CO₂-prijs en geen bouw meer van gasverwarmde huizen. Ook werd gesproken over de impact van meer hernieuwbare energie voor het elektriciteitsnet en het belang van netstabiliteit om fluctuaties in de productie van hernieuwbare

energie en de elektriciteitsvraag beter op te kunnen vangen. Daarbij werd tevens ingegaan op de rol van de industrie (stimuleren van de productie tijdens lage vraag), huishoudens (lokale opslag, stimuleren van stroomverbruik buiten de pieken om) en vervoer (elektrificatie vervoerssector biedt kansen voor opslag).

In dit kader werd tevens stilgestaan bij de rol van waterstof voor groot-schalige opslag en transport, het vergroten van elektriciteitsmarkten ten behoeve van een betere connectiviteit en digitalisering. Ook werd stilgestaan bij waste-to-energy en bioenergie.

Ondanks de aanwezigheid van grote olie- en gasvoorraden in Rusland, werd van Russische zijde aangegeven dat ook daar maatregelen op het terrein van de energietransitie worden genomen. De Russische Energiestrategie 2030 geeft prioriteit aan energie-efficiënte (20% reductie in 2030), duurzame ontwikkeling en uitbreiding van alternatieve energiebronnen. Waterkracht is momenteel de grootste bron van duurzame energie, maar in 2017 is vooral de capaciteit van zonne-energiecentrales vergroot. Er wordt tevens ingezet op lokalisering van de productie van zonne- en windenergie.

Afgezien van deze informatie-uitwisseling over ontwikkelingen op de energiemarkt en mogelijke samenwerkingsterreinen was van afspraken over samenwerking op specifieke energieprojecten geen sprake. Wel werd het belang om met elkaar in gesprek te blijven in het kader van deze energiewerkgroep door de aanwezigen onderschreven. De deelnemers werden tot slot uitgenodigd voor de Russische Energieweek van 3 tot 6 oktober 2018 in Moskou.

Energiewerkgroep d.d. 5 februari 2020

Bij de bijeenkomst van de energiewerkgroep van 5 februari 2020 in Moskou was de plaatsvervangend directeur-generaal Buitenlandse Economische Betrekkingen van het Ministerie van Buitenlandse Zaken, de heer Potman, delegatieleider en aan Russische zijde de viceminister van Energie, mevrouw Bondarenko. Tijdens deze bijeenkomst werd door ongeveer 50 publieke en private partijen (zowel Russische als Nederlandse) gesproken over ontwikkelingen op het terrein van olie en gas, samenwerking op hernieuwbare energie en digitale technologie, en klimaatverandering (het onderwerp klimaatverandering was op verzoek van zowel Russische als Nederlandse zijde geagendeerd). Ook werd gesproken over Nederlandse *best practices* inzake energiebeurzen.

Inzake gas werd specifiek ingegaan op de ontwikkeling van Rusland als een belangrijke speler op de LNG-markt en de ontwikkeling van kleinschalige LNG en het gebruik van LNG als motorbrandstof. Diverse private partijen besteedden in hun presentaties kort aandacht aan de constructie van Nord Stream 2, mede in het licht van Amerikaanse sancties. Daarnaast werd gesproken over marktliberalisering en handel op energiebeurzen, waarbij de deelnemers werden geïnformeerd over de ontwikkeling van de Nederlandse gashandelsplaats.

Beide zijden toonden veel interesse in de ontwikkeling van waterstoftechnologie en het gebruik van gasinfrastructuur voor het transport van waterstof. Er werd gewezen op innovatieve R&D-projecten en zowel Russische als Nederlandse partijen toonden interesse in samenwerking op dit terrein. Ook werd gesproken over de ontwikkeling van windenergie in Rusland, waarbij reeds diverse Nederlandse en Russische partijen betrokken zijn. Wel werd door partijen gewezen op de diverse uitdagingen op de Russische markt, in het bijzonder de lokaliseringvereisten.

De werkgroep besteedde tevens veel aandacht aan de ontwikkeling en toepassing van digitale technologie ten behoeve van kostenefficiëntie, productiviteit en veiligheid. Hierbij werd ook het belang van wetenschappelijke uitwisselingen en onderwijsprogramma's onderstreept.

Op het terrein van klimaat werden het Nederlandse Nationaal Klimaatakkoord toegelicht en de principes die daaraan ten grondslag liggen (CO₂-reductiedoelstelling, betaalbaarheid, energie efficiëntie en investeringen in nieuwe productiemethoden en technologie), alsook de Nederlandse positionering binnen de internationale energietransitie (waaronder energiedialogen). Door de Russische zijde werd uiteengezet op welke wijze de ratificatie van het Akkoord van Parijs veranderingen in gang heeft gezet in het energiebeleid. Daarbij ging het onder andere om CO₂-absorptie door aanplanting, het tegengaan van het affakkelen van gas, compensatie van de uitstoot door kolencentrale, energie-efficiënte, modernisering van de elektriciteitsproductie, innovatie van de transportsector en wetenschappelijk onderzoek.

Afgezien van deze informatie-uitwisseling over ontwikkelingen op de energiemarkt en mogelijke samenwerkingsterreinen was van afspraken over samenwerking op specifieke energieprojecten geen sprake. Wel werd afgesproken de dialoog en samenwerking inzake energie en klimaatverandering voort te zetten. Nederland zal de volgende zitting van de energiewerkgroep organiseren in 2021.

Energiewerkgroep in 2021

Op dit moment zijn nog geen datum en agenda voor de energiewerkgroep in 2021 vastgesteld. Wel heeft een oriënterend gesprek plaatsgevonden tussen de Nederlandse ambassade in Moskou en het Russische Ministerie van Energie. Daarbij is afgesproken dat zal worden ingezet op een werkgroep in Nederland voor het einde van 2021. Als agendaonderwerpen zijn ontwikkelingen op de olie- en gasmarkt, de-carbonisatie, CO₂-belasting, waterstof en klimaat voorgesteld. Voor de zomer zal opnieuw worden overlegd over de opzet, de agenda en de deelnemers.